

Thema: (de)grammaticalisatie in het Nederlands

Op 24 en 25 mei 2012 organiseerde ik samen met mijn collega's Prof. Liesbeth Degand en Prof. Philippe Hiligsmann (beiden Université catholique de Louvain) en Prof. Lieven Vandelanotte (Université de Namur) een workshop over grammaticalisatie en degrammaticalisatie in het Nederlands aan de Université catholique de Louvain (Louvain-la-Neuve).¹ De aanleiding van deze bijeenkomst was de vaststelling dat de belangstelling voor historische taalkunde, en meer in het bijzonder voor (de)grammaticalisatie, al jarenlang erg groot is aan de Belgische en Nederlandse universiteiten, maar dat er – paradoxaal genoeg – relatief weinig onderzoek wordt uitgevoerd naar (de)grammaticalisatiefenomenen in het Nederlands zelf.

Deze tweedaagse workshop slaagde erin een aantal interessante theoretische en empirische bijdragen bijeen te brengen over grammaticalisatie en degrammaticalisatie in het Nederlands. Vier van deze bijdragen werden gebundeld in dit nummer van *Nederlandse taalkunde*. Theoretisch gezien kan een onderscheid gemaakt worden tussen de eerste drie bijdragen die specifieke aspecten van het grammaticalisatieproces belichten en de vierde bijdrage die ingaat op een bepaalde vorm van degrammaticalisatie. Op het empirische vlak tonen de vier bijdragen het waardevolle karakter van corpora aan binnen het (de)grammaticalisatieonderzoek, zowel om taalevoluties van naderbij te bekijken als om nieuwe constructies in de taal te ontdekken. Het aanbod aan corpusmateriaal in de vier bijdragen is bovendien erg divers en omsluit onder meer historische kranten, leerdercorpora, hedendaags zakelijk proza en informeel taal materiaal verzameld via webcorpora.

In het artikel van **Maarten Lemmens** staat het persistentieprincipe van Hopper (1991) centraal. De auteur toont aan dat het specifieke semantische profiel en de gebruikscontext van de twee frequentste progressiefconstructies in het Nederlands, namelijk de *aan het + infinitief*-constructie en de *liggen/zitten/staan + te + infinitief*-constructie, nog in grote mate teruggaan op hun oorspronkelijke spatiale gebruik. Meer in het bijzonder wordt op basis van drie deelstudies beargumenteerd dat de eerste constructie een *processuele focus* heeft, terwijl de tweede een *situationele focus* vertoont.

Gudrun Vanderbauwhede belicht het desemantiseringsaspect van grammaticalisatie in haar bijdrage over de combinatie van determinanten en *speech act*-gerelateerde referentiële adjectieven (zoals *huidig*, *volgend* en *aanwezig*). In haar contrastief (leerder)corpusonderzoek vergelijkt ze de interactie tussen beide elementen in de Nederlandse en Franse nominale groep. Ze toont aan dat bepaalde combinaties van een definiete determinant en een referentieel adjectief minder aanvaardbaar zijn in het Nederlands dan in het Frans (bv. **deze laatste jaren* vs *ces dernières années*) omdat de Nederlandse determinanten nog meer referentiekracht vertonen dan hun verbleekte Franse tegenhangers en omdat tegelijkertijd

¹ Deze bijeenkomst werd gefinancierd door het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek van Franstalig België (F.R.S.-FNRS) en het onderzoeksinstituut *Langage et Communication* (IL&C) van de Université catholique de Louvain.

bepaalde Nederlandse referentiële adjectieven – via grammaticalisatie – verschuiven naar de determinantpositie.

Terwijl deze twee eerste bijdragen grammaticalisatie op basis van synchroon taal materiaal bestuderen, neemt het artikel van **Freek Van de Velde** een diachroon perspectief aan. Zijn artikel over “schijnbare syntactische fenixen” onderzoekt op basis van vier gevalstudies uit het Nederlands de mechanismen die ervoor kunnen zorgen dat verouderde taalconstructies nieuw leven wordt ingeblazen. Analogie met bestaande constructies wordt als centrale factor in dit proces aangewezen. Bovendien toont het artikel duidelijk de cruciale impact van de syntactische omgeving aan bij het verloop van grammaticalisatieprocessen en pleit daarom voor een constructionele visie op grammaticalisatie.

De laatste bijdrage is van de hand van **Muriel Norde** en **Kristel Van Goethem** en behandelt diverse emancipatievormen van affixen en affixoiden. Er wordt nagegaan of geattesteerde gevallen van *scope*-expansie (bv. *verzadigde vetten-vrij*) en autonoom gebruik (bv. *de -ismen van de moderne kunst*) onder de noemer van degrammaticalisatie (en meer bepaald *debonding*) vallen, of als lexicalisatiegevallen bestempeld moeten worden. De auteurs tonen aan dat de emancipatievormen sterk verschillen volgens het morfeemtype (prefix, suffix, prefixoïde of suffixoïde) en dus in hoge mate samenhangen met de bindingsgraad en de positie van het morfeem. Ook semantische en formele analogie met autonome tegenhangers speelt een belangrijke rol in het emancipatieproces. Ten slotte wordt een onderscheid gemaakt tussen vier semantische typen van *debonding*: generalisatie, sublimatie, betekenisversterking en betekenispecialisatie.

Namens de gastredactie, bestaande uit de vier organisatoren van de (de)grammaticalisatieworkshop, wens ik de auteurs hartelijk te danken voor het inzenden van hun waardevolle bijdragen, alsook de vaste redactie van *Nederlandse taalkunde*, om deze vier artikelen te willen bundelen in één nummer van NT.

Kristel Van Goethem